

Jesper Due og Jørgen Steen Madsen

Strejketeorier

1. Indledning

I denne artikel, som er et koncentrat af en afløsningsopgave,¹⁾ vil vi beskæftige os med strejken som et specifikt udtryk for industriel konflikt,²⁾ dvs. konflikten mellem arbejdstagere (lønarbejde) og arbejdsgivere (kapital) i de vestlige industrisamfund, hvor produktionen er kendetegnet ved køb og salg af varen arbejdskraft (den kapitalistiske samfundsformation).

Vi vil undersøge strejker som et generelt socialt problem, hvor det afgørende ikke er, om de er lovlige eller ikke-lovlige (det er et spørgsmål, der er bestemt af magtforholdene i de juridisk-politiske strukturer), men hvad det er for forhold i den sociale struktur, der er årsag til, at strejker finder sted.

I det indledende afsnit vil vi diskutere forskellige definitioner af strejkebegrebet samt gennemgå det statistiske materiale om omfanget af og udviklingen i arbejdsstandsningerne i de kapitalistiske lande.

På baggrund af en case: Konflikten i Politikens Hus december 72, vil vi derefter referere og diskutere forskellige socio-

1) Strejken i sociologisk belysning. Et arbejdsnotat, Institut for kultursociologi ved Københavns Universitet, august 1973.

2) En gennemgang af forskellige former for industriel konflikt gives i Aaron og Wedderburn ed., Industrial Conflict. A Comparative Legal Survey, pp. 81-122. Heri nævnes 14 forskellige former for konflikter, bl.a. 'go-slow', 'arbejde efter reglerne', sympatistrejke, vild strejke, boycott (alle aktioner foretaget af arbejderne mod arbejdsgiverne) og spionage mod arbejderne som f.eks. sorte lister og lockout (aktioner foretaget af arbejdsgiverne mod arbejderne). Se også Richard Hyman, Strikes, 1972, pp. 52-56.

logiske teorier og modeller¹⁾ til forklaring af årsagerne til strejker. Dvs. vi vil gennemgå teorierne og modellerne og afprøve dem på konflikten i Politikens Hus. Vi har medtaget fire forskellige sociologiske teorier og modeller. A.W. Gouldners generelle teori om gruppespændinger har vi gennemgået, fordi det er den eneste samlede strukturfunktionalistiske teori, der kan anvendes specifikt på strejker inden for den anvendte sociologi, som vi finder er et væsentligt bidrag til forståelsen af strejker. Strejken belyses ud fra marxistiske teorier af V.L. Allen og R. Hyman. Deres undersøgelser er medtaget for at få strejken belyst i en samfundsteoretisk sammenhang.

2. Definitioner af strejkebegrebet

A.W. Gouldner ser på strejken som et enormt komplekst socialt fænomen, der aldrig kan beskrives eller forklares fuldstændigt. Strejke kan defineres på mange måder (der hver for sig kan være rigtige og nyttige) afhængigt af, hvilken sammenhang begrebet ses i. Men Gouldner fremhæver et fælles træk ved de fleste definitioner. Det er, at strejkens teknologiske konsekvens (dvs. at produktionen stoppes ved standsning af arbejdet) ses som det afgørende. Derudover peger han på to andre aspekter, der er karakteristiske ved de fleste strejker. For det første kan strejken ses som en situation, hvor arbejderne nægter at adlyde ordrer fra virksomhedsledelsen. Denne måde at se strejken på sætter de sociologiske aspekter i fokus. Strejken opfattes som en forstyrrelse af et socialt system og specifikt dets autoritetsrelationer. For det andet kan strejker defineres som et udtryk for aggressioner. Her er det de socialpsykologiske aspekter, der fremhæves.²⁾

1) Vi skelner mellem model og teori i overensstemmelse med Wright Mills: En model er en mere eller mindre systematisk fortegnelse af elementer, som man må være opmærksom på, hvis man skal forstå noget. Den er ikke sand eller falsk, den er anvendelig og adekvat i større eller mindre udstrækning. En teori er modsat et udsagn, som kan bevises sand eller falsk, om den kausale styrke eller relationerne mellem en models elementer (Mills, 1962, pp. 34-36).

2) Gouldner, 1954, pp. 65-66.

Hyman definerer i overensstemmelse med Griffin¹⁾ en strejke som en gruppe arbejderes midlertidige arbejdsstandsning, der har til formål at udtrykke utilfredshed og klager eller gennemtvinge krav. Hvert element i denne definition er vigtigt, understreger Hyman. Strejken er midlertidig: arbejderne går ud fra, at de ved konflikstens afslutning skal vende tilbage til det samme arbejde hos den samme arbejdsgiver, der normalt har den samme opfattelse. Det er en arbejdsstandsning, og som sådan adskiller den sig principielt fra aktioner som 'at nægte overarbejde' og 'go-slow'. Det er en kollektiv handling, som udføres af en gruppe arbejdere, og at der skal være tale om arbejdere eller ansatte (employees) er afgørende for, at man kan anvende begrebet strejke. At lejere nægter at betale husleje, eller studenter nægter at deltage i undervisning, er ikke en strejke. I sådanne forbindelser kan man kun benytte strejkebegrebet som en analogi. Endelig understreger Hyman, at en strejke for det meste er en kalkulatív handling, som har til formål at udtrykke klager eller gennemtvinge krav.^{2) 3)}

Hymans definition af en strejke er den mest hensigtsmæssige fordi den på en præcis måde adskiller strejken fra andre former for industrielle konflikter. Gouldners definition er mere diffus og kunne i en anden sammenhæng, hvad de teknologiske konsekvenser ved konflikten angår, lige så godt passe på andre former for industrielle konflikter: lockouts, virksomhedsbesættelser, sabotager m.m. Dvs. at disse former kan have samme teknologiske konsekvenser som en strejke. Endvidere indgår der i Gouldners definition begyndende forsøg på operationalisering, når han ser strejker som angreb på autoritet og udtryk for aggression. Dette er efter vor mening ikke som udgangspunkt en hensigtsmæssig måde

1) J.I. Griffin, Strikes: A Study in Quantitative Economics, New York 1939, pp. 20-22.

2) Hyman, 1972, p. 17.

3) En tilsvarende bestemmelse af strejken giver R. Aaron i Aaron og Wedderburn eds., 1972, p. 83.

at definere en strejke på, selv om det naturligvis i analysen af strejker er vigtige dimensioner at få undersøgt.¹⁾

Selv om vi har fået defineret, hvad en strejke er, er det vigtigt, som også Gouldner gjorde opmærksom på, at fastslå: "Every strike is unique; no two of them ever occur in exactly the same circumstances".²⁾ På den anden side er der så mange fælles karakteristika ved strejker, at det er muligt at fremkomme med generaliseringer om dem, dvs. opstille hypoteser, teorier og modeller til forklaring af deres årsager.

Det er muligt at opdele strejker i forskellige typer. Den mest indlysende inddeling er i officielle og inofficielle strejker, som igen kan opdeles i en lang række forskellige former for officielle og inofficielle strejker. En sådan mere specificeret opdeling vil ofte være nødvendig i konkrete analyser af strejker. Men her vil vi foreløbig holde os til opdelingen i officielle og inofficielle strejker.

Bengt Abrahamsson definerer en vild strejke (eller inofficiel strejke) som en kollektiv arbejdsnedlæggelse, de formelle ledere ikke har taget initiativet til. I modsætning hertil er en officiel strejke en kollektiv arbejdsnedlæggelse, som er formelt besluttet og er i overensstemmelse med de fagretslige regler. Abrahamsson understreger, at nogle vilde strejker sker med tavs eller åbent udtalt godkendelse af lokale ledere eller forbundsrepræsentanter, men han mener, at de er så sjældne, at

1) Man kunne sige, at en præcis nominel definition af strejkebegrebet er nødvendig for at få præciseret problematikken. I næste omgang kan man så, som Gouldner, se strejkebegrebet i sammenhæng med forskellige sociologiske og socialpsykologiske antagelser, fremsatte hypoteser (hvor strejken defineres operationelt) og afprøve dem. Disse skridt er afgørende led i de indledende faser af forskningsprocessen. Se bl.a. Sellitz m.fl., Research Methods in Social Relations, London, 1969, pp. 25-48. A.L. Stinchcombe, Constructing Social Theories, New York, 1968, pp. 15-17 og H.L. Zetterberg, On Theory and Verification in Sociology, Totowa, 1965, pp. 30-62

2) Lane og Robert, 1971, p. 16.

definitionen alligevel er dækkende.^{1) 2)}

Abrahamsson ser generelt de officielle strejker som interessekonflikter og de vilde strejker som værdikonflikter.³⁾ I en interessekonflikt er begge parter enige om værdien af det, man strides om. Begge parter vurderer formålet med konflikten positivt, og de søger begge at få en så stor gevinst som muligt. Forhandlinger mellem parterne er den almindelige metode til løsning af interessekonflikter, det typiske eksempel på en interessekonflikt ses i spillet omkring de generelle overenskomstforhandlinger.

I en værdikonflikt derimod har parterne forskellig opfattelse af de grundlæggende værdier. De er uenige om, hvorvidt en given foreteelse skal karakteriseres som noget godt eller noget ondt. Der er med andre ord tale om normativ uenighed. Men uenigheden kan også gælde faktiske forhold om, hvad der er sket, hvad som er håndt. Værdikonflikter kan ikke på samme måde som interessekonflikter løses gennem forhandling, fordi der er grundlæggende normativ uenighed mellem parterne.⁴⁾

Målsætningen med vilde strejker er sædvanligvis at protestere mod lokale arbejdsforhold, en vis person eller gruppe af personer, mener Abrahamsson. Derved adskiller de sig fra de officielle strejkers mål, der er et forsøg på økonomisk optimering, dvs. at forbundene, inden de træffer beslutninger om strejker, nøje regner ud, hvilke økonomiske konsekvenser strejken vil medføre i forhold til langsigtede økonomiske gevinster, man kan opnå.

1) Abrahamsson, 1967, p. 6.

2) D.C. Miller og W.H. Form kalder en inofficiel strejke med ledelsens åbne eller skjulte godkendelse for 'flash-strike' eller 'pseudo wildcat strike' (Wildcat Strikes in Unions, Management and the Public, ed. Kerr, New York, 1967, p. 258) Se også Gouldner, 1954, p. 95.

3) Disse begreber har han hentet hos den norske sociolog Vilhelm Aubert. Se Aubert, 1967, pp. 123-28.

4) Abrahamsson, 1967, pp. 16-18.

Abrahamsson klassificerer officielle og vilde strejker på følgende måde:¹⁾

Figur 1:

Område	Strejketype	
	Officiel	Inofficiel (vild)
Varighed	lang	kort
Omfatning	stor	lille
Frekvens	lav	høj
Lederskab	formelt	uformelt
Type af konflikt	interessekonflikt	værdikonflikt
Målsætning	økonomisk optimering	protest mod bestemte arbejdsforhold

"Den tydelade uppställningen är givetvis en förenkling. Många strejker ligger mellan extremarna: vissa officiella strejker är t.ex. relativt korta, medan det finns enstaka exempel på vilda strejker som varat en eller ett par månader. Vissa officiella strejker har relativt liten omfattning, medan det förekommit vilda strejker som omfattat en mycket stor del av arbetarna vid ett företag, etc.

De flesta officiella strejker torde emellertid hamna till vänster i tabellen ovan om de sex klassificeringsvariablerne används, medan de flesta inofficiella arbetsnedläggelser antagligen skulle hamna till höger".^{2) 3)}

1) Abrahamsson, 1967, p. 20.

2) Abrahamsson, 1967, p. 20.

3) Det er rigtigt, som V.L. Allen påpeger (Militant Trade Unionism, pp. 114-15), at klassificeringen efter officielle og inofficielle strejker ikke bidrager til en større forståelse af strejken som sådan. Men med denne opdeling får man konstateret fagbevægelsens placering i konflikten i forhold til medlemmerne. Og det er betydningsfuldt, fordi det specielt i de senere år har vist sig, at der ofte er modstridende opfattelser mellem medlemmerne og fagforeningerne om konflikterne.

3. Statistik over arbejdsstandsninger

Da vi i denne artikel skal beskæftige os med modeller og teorier om årsagerne til strejker, er det af betydning at få et overblik over deres omfang. Hvordan har udviklingen været i Danmark og internationalt? Desværre er det statistiske grundmateriale meget mangelfuldt og for forskelligartet til, at der kan gives nogen præcis besvarelse på disse spørgsmål.

I Danmark bygger statistikken på oplysninger fra "større arbejdsgiverorganisationer m.v."¹⁾ og det er kun arbejdsstandsninger med over 100 tabte arbejdsdage, der registreres. Desuden skelnes der ikke mellem lockout, inofficiel- og officiel strejke. Der tales under ét om arbejdsstandsninger. Men opgørelsen af disse er temmelig tvivlsom. Når det er officielle strejker og lockouts, registreres de efter organisationer. Når det er inofficielle konflikter, registreres de efter arbejdsplads. Det er både direkte og indirekte tabte arbejdsdage, der medregnes, det vil eksempelvis sige, at folk, der hjemsendes p.g.a., at andre går i strejke, også tæller med.

I tabel 1 ses udviklingen, som den har været efter den officielle statistik i de seneste 10 år²⁾.

- Tabel 1 -

Det er vanskeligt at udlede nogen generel tendens af tabellen. Men foretager man en sammenligning mellem 10-året 1950-59 og 1960-69, ser man (tabel 2), at der har været tale om en markant stigning.

1) Statistiske Efterretninger, nr. 25, 1973.

2) Statistiske Efterretninger, nr. 25, 1973.

Tabel 1:

	Antal arbejds- standsninger	Antal berørte arbejdere	Antal tabte arbejdsdage
1961	34	153.304	2.308.200 ^{a)}
1962	26	9.518	14.600
1963	19	6.527	23.600
1964	40	7.530	17.500
1965	37	14.194	242.100
1966	22	10.369	15.400
1967	22	10.442	9.900
1968	17	28.772	33.600
1969	48	35.856	56.200
1970	77	55.585	102.000 ^{b)}
1971	31	6.379	20.600
1972	35	7.601	21.800

a) 1961 var der en omfattende officiel konflikt i forbindelse med overenskomstfornyelsen.

b) 1970 var der en omfattende officiel konflikt: fiskerikonflikten.

Tabel 2:¹⁾

	Tabte arbejdsdage i gennemsnit pr. år	
	Overenskomstår medregnet	Overenskomstår ikke medregnet
1950-59	116.800	8.200
1960-69	278.210	28.320

Da der uden for overenskomstfornyelserne kun har været et meget ringe antal officielle strejker og lockouts, viser tabellens højre kolonne det omtrentlige omfang af inofficielle strejker i de to perioder. Tallene for 70, 71 og 72 (i tabel 1) viser, at tendensen til et stigende antal vilde strejker i et noget svækket omfang stadig gør sig gældende.

1) Statistisk Årbog.

Tabel 2 viser tilsyneladende, at det er de officielle strejker, der er mest fremtrædende. Men at årsgennemsnittet bliver så meget større, når overenskomstår medregnes, skyldes for begge ti-års vedkommende, at en enkelt storstrejke i forbindelse med overenskomstfornyelse totalt dominerer. Antal tabte arbejdsdage ved storkonflikten i 1956 udgør således 93 pct. af samtlige tabte arbejdsdage 1950-59, mens storkonflikten i 1961 repræsenterer 83 pct. af de tabte arbejdsdage 1960-69.¹⁾ Selv om disse storkonflikter er af væsentlig betydning, så har det fremtrædende træk været den stigende anvendelse af inofficielle strejker. Dette gælder uændret også efter den seneste storkonflikt i forbindelse med overenskomstfornyelsen i foråret 73.

Konklusionen må være, at hvor strejker uden for overenskomstfornyelserne før var yderst sjældne, så er inofficielle strejker i dag en mere hverdagsagtig begivenhed. Eller: hvis arbejderne "på gulvet" tidligere har været utilfredse med forholdene på arbejdsmarkedet herunder med deres egne organisationer, så kom det ikke åbent til udtryk i nogen større udstrækning. Men at en sådan utilfredshed i dag er til stede, viser den stigende anvendelse af vilde strejker.²⁾

Statistikken over arbejdsstandsninger er i de fleste andre vestlige lande ligesom i Danmark mangelfuld. Desuden er opgørelserne over arbejdsstandsningerne ofte forskellige fra land til land. Omfanget af vilde strejker i forhold til officielle strejker er det også vanskeligt at sammenligne fra land til land, fordi forhandlingssystemerne varierer. Hvad der regnes for en officiel strejke i et land, er en inofficiel strejke i

1) Statistikken for det næste 10-år: 1970-79, vil formentlig gennem storkonflikten i foråret 73 komme til at vise samme skævhed. Storkonflikter er et relativt sjældent, men åbenbart uundværligt middel i et overenskomstsistem som det danske. Vi er for tiden i gang med en nærmere analyse af det danske overenskomstsistem og specifikt af overenskomstfornyelsen i foråret 1973.

2) Se Tillidsmanden i Klassekampen for en nærmere diskussion af disse spørgsmål (Due og Madsen, 1972).

et andet. Men generelt er det i hele den vestlige verden som i Danmark sådan, at omfanget af vilde strejker siden 60'ernes begyndelse har været stigende, mens de officielle strejkers omfang har været nedadgående.¹⁾

På trods af disse vanskeligheder er der foretaget komparative analyser. Den mest omfattende er Ross og Hartmanns.²⁾ De sammenlignede udviklingen i omfanget af arbejdsstandsninger i 15 lande fra århundredeskiftet til 1956 og nåede følgende konklusion: I næsten alle de undersøgte lande faldt omfanget af arbejdsstandsninger i denne periode. Årsagen til dette, fandt Ross og Hartmann for det første, var, at arbejdsgiverne havde udviklet mere effektive organisationer og mere egnede midler til at imødegå konflikter med. For det andet, at staten spiller en stadig større rolle som arbejdsgiver, i den økonomiske planlægning, og som rådgiver og understøtter af den industrielle sektor. For det tredje, at arbejderbevægelsen i mange lande (dog ikke i USA) har undladt brug af strejkevåbnet og i stedet søgt at nå sine mål ad politisk vej.³⁾

Selv om Ross og Hartmann er meget tilbageholdende med at forudsige om tendensen i deres undersøgelse vil fortsætte, så siger de dog i en af deres afsluttende bemærkninger: "Vi ser ingen afgørende beviser for nogen forestående tilbagevenden af strejkeaktiviteten i de nordeuropæiske lande".⁴⁾

Konklusionen i denne undersøgelse er blevet kritiseret af bl.a. Benjamin Aaron,⁵⁾ Richard Hyman⁶⁾ og Bengt Abrahamsson.⁷⁾ De påviser, at udviklingen i omfanget af arbejdsstandsninger siden 1956 har vist, at Ross og Hartmann tog fejl. Selv om strejkerne er blevet kortere, så er strejkevåbnet ikke mindre

1) Benjamin Aaron m.fl. (ed.), Industrial Conflict, London 1972, pp. 78-81.

2) A.M. Ross og P.T. Hartmann, Changing Patterns of Industrial Conflict, New York, 1960.

3) Ross og Hartmann, 1960, p. 42.

4) Ross og Hartmann, 1960, p. 176.

5) Aaron m.fl. (ed.), 1972, pp. 122-26.

6) Hyman, 1972, pp. 82-84.

7) Abrahamsson, 1967, pp. 6-10.

anvendt, og i de senere år har omfanget af strejkerne været stigende.

For en nærmere gennemgang af denne kritik henvises til vores afløsningsopgave. Her skal blot nævnes nogle svenske tal, der illustrerer stigningen i antallet af vilde strejker (tabel 3).¹⁾

Tabel 3:

Periode	Antal strejker inden for metal	Antal strejker pr. 10.000 arbejdere	Antal strejker ifølge Statistisk Årbog
1950-54	52	.46	140
1955-59	69	.54	74
1960-64	107	.71	88

Siden 1948 har metalarbejderforbundet selv ført statistik over antallet af vilde strejker inden for metalindustrien, og som det ses af tabel 3, har der i perioden 1960-64 været flere vilde strejker inden for metals område end den officielle statistiks opgivelse af samtlige strejker i hele landet. Af dette eksempel ses, at den officielle registrering af strejker underdriver omfanget af konflikter på arbejdsmarkedet, fordi det kun er strejker over et vist omfang, der registreres. 83 pct. af strejkerne inden for metal i undersøgelsesperioden varede højest fire timer.²⁾

Sammenfatning

Indledningsvis har vi diskuteret definitioner af strejker samt forskellen på officielle og inofficielle strejker. Af den måde, hvorpå vi har defineret en strejke fremgår det, at vi vil beskæftige os med problemet fra et sociologisk udgangspunkt. Dsv. at vi ser strejken som et samfundsstrukturelt problem. Vi vil ikke i denne artikel beskæftige os med strejker i for-

1) Abrahamsson, 1967, pp. 11 og 15.

2) Korpi, 1967.

hold til arbejdsretlige regler eller se på, hvilke samfundsøkonomiske omkostninger, strejker har.¹⁾ På baggrund af den gennemgang, vi har foretaget af det statistiske materiale, kan vi konkludere, at uanset hvor mangelfuldt dette materiale er, kan det fastslås, at omfanget af arbejdsstandsninger ikke er blevet mindre, snarere tværtimod, og at det nu er de vilde strejker, der er dominerende.

4. Konflikten i Politikens Hus. En case

Vi vil nu på baggrund af avisreferater²⁾ beskrive konflikten på Politiken. Beskrivelsen skal fungere som en case, de forskellige teorier og modeller vil blive afprøvet på. Når vi har valgt konflikten på Politiken skyldes det, at den opfylder de betingelser, vi vil stille til en case i denne forbindelse: Den er kort og overskuelig, men indeholder samtidig så mange facetter, at den rummer mulighed for flere forklaringsmåder.

Fra fredag den 1. til onsdag den 13. december 1972 var der åben konflikt mellem det tekniske personale og ledelsen i Politikens Hus. Det var afskedigelsen af to håndsættere, der førte til, at ca. 120 håndsættere nedlagde arbejdet. Strejken fik Husets ledelse til at sende ca. 400 arbejdere hjem (godt 300 typografer, ca. 30 DASF-medlemmer og ca. 25 fra Kvindeligt Arbejderforbund).

Forud for konflikten var følgende sket: Ledelsen klagede over, at håndsætteriet ikke var konkurrencedygtigt, og derfor blev en del håndsatsarbejde udført på andre trykkerier. Det tekniske personale var utilfreds med dette og indledte forhandlinger med ledelsen om at gøre afdelingen konkurrencedyg-

1) Vedrørende de arbejdsretslige aspekter ved arbejdsstandsninger kan vi henvise til Illum, 1964, Jacobsen, 1972, Due og Madsen, 1972. For en gennemgang af retsreglerne i forskellige lande, se Aaron m.fl., ed., 1972. Vedrørende de samfundsøkonomiske omkostninger ved arbejdsstandsninger henvises til Winding Petersen, 1937 og Malmqvist, Francis Madsen og Hansen, 1968.

2) Information, Aktuelt og Land og Folk, december 1972, samt Avisårbogen 1972, København, 1973.

tig. Der blev den 15. oktober nedsat et udvalg med to hånd-sættere og to faktorer. Her påpegede arbejderne mangler og dårlig tilrettelæggelse af arbejdet, og udvalget fik i pe-rioden op til konflikten udarbejdet en rapport med forbed-ringsforslag mv. Mens udvalget arbejdede, benyttede ledelsen tiden til at fyre 15 håndsatte med begrundelsen arbejds-mangel. Det bøjede det tekniske personale sig for, fordi "vi hvor nødig, vi end ville, måtte erkende ledelsens ret til at lede og fordele arbejdet", kommenterede fællestillidsmand Jørgen Mogensen. "Men da så yderligere to håndsatte blev af-skediget, ja, så har vi arbejdskraftmangel i afdelingen. Af-skedigelsen af de to sidste er en direkte usaglig afskedigel-se, og det har vi reageret på".¹⁾

Afskedigelsen af de 17 typografer var det første led i en række påtænkte rationaliseringer af teknikken i Politikens Hus med det formål at forbedre rentabiliteten. En række tekniske nyanlæg er med i planerne, bl.a. er det under stærk overvejelse at indføre såkaldte 'optiske læsere', der til dels overflø-diggør typografer, og som på Berlingske Tidende allerede har givet anledning til vanskeligheder. (I Det Berlingske Hus står en 'optisk læser' parat, men typografernes modstand har indtil nu hindret ledelsen i at tage den i anvendelse). Desuden over-vejer Politiken at gå over til fotosats, og uanset hvilket system, der vælges, vil dette ramme det typografisk uddannede personale.

At Politikens ledelse i første omgang stod fast i spørgs-målet om afskedigelsen af de to håndsatte (hvad der startede konflikten) skyldes, at afskedigelser i forbindelse med ratio-nalisering har stor principiel betydning for ledelsen (den øko-nomiske besparelse pr. typograf ligger på omkring 100.000 kr. om året). Ved tidligere lejligheder er ledelsens forsøg på at komme igennem med personalereduktioner også blevet mødt med massiv modstand fra det tekniske personale, og Politikens le-delse håbede åbenbart på at kunne gennembryde denne modstand.

1) Aktuel, 5.12.1972.

Som eksempel på tidligere mislykkede forsøg kan nævnes, da man gik fra 7 km til 10 km papirruller, hvilket skulle kunne spare syv mand, men hvor slutresultatet efter lange og drøje forhandlinger kun blev en reduktion på to mand. Dertil kan lægges, at da stereotypafdelingen for nogle år siden blev automatiseret, gav det anledning til så alvorlige konflikter, at ledelsen måtte opgive at gennemføre den planlagte personalebesparelse.

En forbedret rentabilitet gennem rationalisering er særlig vigtig for Politiken, der har haft økonomiske problemer i flere år. Yderligere økonomiske vanskeligheder kan i værste fald føre til, at mønstret for dagbladskoncentrationen i provinsen gentages i København. Når et blad (Berlingske Tidende) i en by har fået et vist økonomisk forspring, så øges dette forspring med det resultat, at bladet før eller siden opnår monopol, mens dets nærmeste konkurrent (Politiken) langsomt får forværret sin situation og til slut må gå ind. En sandsynlig forklaring på, at det blev på Politiken, kampen mellem ledelse og medarbejdere om indførelse af mandskabsbesparende maskiner brød ud i åben konflikt, i stedet for på Berlingske Tidende, er derfor Politikens vanskeligere økonomiske stilling.¹⁾

Konfliktens forløb

Fredag den 1. december: Politikens Hus rammes af strejke i de tekniske afdelinger p.g.a. afskedigelse af to håndsættere.

Lørdag den 2. december: Hverken Politiken eller Ekstra-Bladet udkommer p.g.a. konflikten.

Søndag den 3. december: På et fællesmøde mellem de faglige organisationer erkender typograferne, at arbejdsnedlæggelsen i Politikens Hus, der omfatter 120 mand, er ulovlig, men de understreger samtidig, at bladledelsens lockout af ca. 400 mand er lige så ulovlig. Af den grund forblev de lockoutede på virksomheden under konflikten. Også for at forhindre, at nødavisen blev udgivet.

1) Niels Thomsen har i sin doktordisputats (1972) undersøgt koncentrationstendenserne i den danske dagspresse. Se også Thomsen, 1965, samt Due og Madsen, 1969.

Mandag den 4. december: Ved et forberedende møde i Arbejdsretten pålægges det de 120 strejkende typografer i Politikens Hus at genoptage arbejdet. Der var altså tale om en inofficiel strejke i den betydning, at den var et brud på fagrets- lige regler. Men selv om fagforeningen formelt erkendte strejkens ulovlighed, støttede den uformelt typograferne. Og med hensyn til fagforeningens stilling afviger konflikten derfor fra Abrahamssons definition af en inofficiel strejke.

Tirsdag den 5. december: De strejkende typografer i Politikens Hus beslutter at fortsætte arbejdsnedlæggelsen.

Onsdag den 6. december: Arbejdsretten kender strejken i Politikens Hus ulovlig og pålægger håndsætterne "straks at genoptage arbejdet". De vedtager imidlertid (med 104 stemmer for, 1 imod og 2 blanke) at fortsætte for at få de to afskedigede håndsættere genantaget.

Fællestillidsmand Jørgen Mogensen fremhæver, at det er forståeligt, arbejdsnedlæggelsen fortsætter, fordi ledelsen på Politiken i Arbejdsretten anvendte rapporten udarbejdet af udvalget, der nedsattes 15. oktober, som argument for, at håndsætteriet var urationelt, skønt rapporten efter aftale mellem de to parter skulle være fortrolig.

Torsdag den 7. december: Typograferne i Politikens Hus kræver at få udbetalt deres afspadseringspenge. Formanden for Lager- og Handelsarbejdernes Fagforening i København, Kurt Johansen, udtaler til Aktuelt, at fagforeningen vil give 500 kr. om ugen til de 33 lagerarbejdere, Politikens ledelse satte på gaden. (Efter arbejdsløshedslovens par. 61 - den er nu blevet ændret - kunne arbejdere, der hjemsendtes p.g.a. andres strejke, ikke få understøttelse).

Freitag den 8. december: Forhandlinger om løsning af konflikten i Politikens Hus fører ikke videre. Ledelsen nægter fortsat at genantage de to afskedigede.

Lørdag den 9. december: I Politikens Hus tilbyder administrationen, at de to håndsættere kan blive i stedet for to 70-årige medarbejdere, som er tilbudt 25.000 kr. i fratrædelsespenge.

Arbejderne afviser tilbudet.

Mandag den 11. december: Ved et møde i Den Danske Publicistklub siger statsminister Anker Jørgensen, at han ikke vil gribe ind i konflikten i Politikens Hus. En forudsætning måtte være, at begge parter ønsker det. Politikens Hus meddeler repræsentanter for de 300 typografer, som er sendt hjem i forbindelse med strejken i håndsetteriet, at der onsdag vil indgå afregning for afspadsering m.v. på deres lønkonti.

Tirsdag den 12. december: Statsminister Anker Jørgensen forsøgte forgæves at mægle i konflikten på Politiken.

Onsdag den 13. december: Der sluttet forlig i Politikens Hus. Forliget blev vedtaget af typograferne med 81 stemmer mod 4. Resultatet blev ikke offentliggjort, men de to afskedigede håndsettere blev genantaget.

Torsdag den 14. december: Aftalen om afblæsning af konflikten i Politikens Hus offentliggøres. Forliget består af følgende seks punkter: 1) Oprindeligt godt samarbejde genoprettes. 2) Rationaliseringsaftalen udvides (bortrationaliserede får en erstatning på 25.000 kr. i stedet for 18.000 kr.). 3) To mand genantages ved arbejdets genoptagelse. 4) Idet det forudsættes, at bemanningsspørgsmålet løses snarest, udvides afspadseringsholdet fra den 15. januar med to mand. 5) Denne aftale forudsætter gode og normale produktionsforhold. 6) Det igangværende rapportarbejde fortsætter. Forliget betegnes i det meste af dagspressen som en sejr for typograferne.

Fredag den 15. december: Politiken og Ekstra-Bladet udkommer atter. Arbejdsretten idømmer de 120 håndsettere den normale bod på 10,50 kr. pr. strejketime for faglærte for dagene 1.-3. december og derpå en normal, skærpet bod på 12. kr. pr. strejketime for dagene 4.-6. december. Bodene blev skærpet, fordi typograferne fortsatte strejken efter søndag den 3. december, hvor de på fællesmødet mellem organisationerne var blevet opfordret til at genoptage arbejdet. Den resterende strejkeperiode blev henvist til behandling i en eventuel senere sag.

5. Strukturfunktionalistisk strejket teori

I forbindelse med en "case study" af en vild strejke opstiller A.W. Gouldner rudimenter til en general teori for gruppe spændinger (Rudiments of a General Theory of Group Tensions). Denne teori præsenterer han i "Wildcat Strike. A Study in Worker-Management Relationship", der udkom i 1954.

Gouldners teori falder inden for rammerne af en strukturfunktionalistisk samfundsopfattelse, hvor spændinger i et socialt system analyseres ud fra en teoretisk antagelse om bytteforholdene mellem rolleindehavere med forskellig status i det sociale system. "... a given position exposes the occupant to certain culturally prescribed demands which define his right and obligations... Note that social statuses always come in pairs; there is no such thing as a solitary, disconnected status ... one cannot be an 'employer' without having 'employees'; there can be no 'management' without 'workers' and vice versa.¹⁾

Gouldner tilhører altså den metateoretiske retning, der inden for sociologien kaldes strukturfunktionalismen, og hvis kendteste repræsentant er Talcott Parsons, der har forsøgt at udvikle en general teori om sociale systemers funktion.²⁾ Strukturfunktionalismen i sin ekstreme form (som den præsenteres af social antropologerne Radcliffe Brown og Malinowsky) går ud på, at et socialt system er en organisk enhed, hvor systemets elementer er velintegrerede og har den funktion at opretholde systemet, der er baseret på enighed. Hvis et element forstyrrer den organiske enhed, kaldes det dysfunktionelt, og betragtes som et sygdomstegn i systemet, der må behandles på samme måde, som man kan helbrede den menneskelige organisme.³⁾ De fleste strukturfunktionalister (også Parsons) tager afstand fra denne

1) Gouldner 1954, p. 130.

2) Parsons: The Social System, 1968 og Parsons: The Structure of Social Action, 1937.

3) Se R.K. Merton: Social Theories and Social Structure, 1968, pp. 79-81. Lucy Mair: An Introduction to Social Anthropology, 1968, pp. 28-35. John Rex: Key Problems in Sociological Theory, 1970, pp. 60-77.

ekstreme form, men Gouldner taler karakteristisk nok om sin teori som et bidrag til udviklingen af en "klinisk" sociologi.¹⁾

Den fundamentale mangel ved Parsons' teori er, at den er statisk og derfor ikke er i stand til at forklare sociale forandringer. R.K. Merton mener desuden, at det ikke er muligt på sociologiens nuværende udviklingstrin som Parsons' at udvikle altomfattende teorier.²⁾ Den mest markante bevægelse bort fra den rene struktur-funktionalisme er taget af Lewis Coser, der i "The Functions of Social Conflict" ikke betragter konflikter i sociale systemer som dysfunktionelle. Konflikt er i en gruppe kan derimod have en positiv funktion for den sociale struktur: være med til at etablere eller reetablere enhed og samling, hvor den har været truet af fjendtlige og antagonistiske følelser blandt medlemmerne. Men Coser fastholder, at en forudsætning for et socialt systems opretholdelse er enighed blandt medlemmerne om de grundlæggende værdier.³⁾

Ralf Dahrendorf mener som Coser, at konflikter har en social funktion, når de ikke berører systemets grundlæggende værdier. Han taler i denne forbindelse om reguleringen af sociale konflikter.⁴⁾ Amitati Etzioni og J.T. Dunlop har på et strukturfunktionalistisk grundlag udviklet "theories of the middle range" henholdsvis for sociale organisationer og arbejdsmarkedet i industrialiseredesamfund.⁵⁾

Gouldner repræsenterer ikke den ekstreme form for struktur-funktionalisme. Han nærmer sig Cosers synspunkt, når han understreger, at organisationsstrukturen i et socialt system udvikles på grund af gruppespændinger, og at forsvarsforanstaltninger mod spændinger altså ikke nødvendigvis fører til en genoprettelse

1) Gouldner 1954, p. 179.

2) R.K. Merton 1968, pp. 39-72, hvor han fremhæver, at man i stedet bør udvikle 'theories of the middle range', som er en mellemtung mellem den anvendte sociologis rene arbejds-hypoteser og generelle teorier.

3) L. Coser 1964, pp. 151-56.

4) R. Dahrendorf 1969, pp. 225-27.

5) A. Etzioni 1961 og J.T. Dunlop 1967.

af den ligevægtstilstand, der eksisterede før spændingerne opstod.¹⁾ Han kalder det også en "biologisk fejl" at betragte trusler mod et socialt system på samme måde som bakterier i en biologisk organisme.

Gouldner ser på vilde strejker som en speciel type af sociale spændinger. Han mener, at sociologer i deres analyser af vilde strejker må anvende nogle generelle antagelser om menneskers adfærd i situationer med sociale spændinger, der-
som de vil nå en større forståelse af årsagerne til vilde strejker.

Udgangspunktet er Parsons antagelse: at jo mere den ene part fejler i at opfylde den anden parts forventninger, desto mere spændt bliver relationerne imellem dem. Dvs. at strejken kan ses som forårsaget af frustrerede forventninger. Specifikt for forholdet mellem arbejdere og virksomhedsledelse nævner Gouldner i indledningen, at arbejderne udvikler en samling af fælles forventninger (det såkaldte "hensyns-mønster", the indulgency pattern) til virksomhedsledelsens adfærd. Hvilke forventninger, der indgår i "hensyns-mønstret", kan variere fra virksomhed til virksomhed, men generelt vil det f.eks. være sådan, at arbejderne forventer, at de ikke bliver overvåget alt for nidkært. (Det var denne del af arbejdernes "hensyns-mønster", der i Gouldners case blev frustreret).²⁾

Spørgsmålet er, i hvilken udstrækning Gouldners teori kan forklare konflikten i Politikens Hus. Ved hjælp af den vil man på baggrund af en analyse af, hvad klagerne præcist går ud på, en fastlæggelse af de involverede gruppers statusmæssige placering i det sociale system og deres gensidige forventning, kunne komme frem til, at bladhusets ledelse ikke har opfyldt arbejdernes forventninger. Det ville kræve en nærmere undersøg-

1) Gouldner har således kritiseret T. Parsons' påstand om sociale systemers tendens mod ligevægt ved at understrege, at denne tendens i sig selv kan være en trussel mod systemet, fordi forandringer udefra kan føre til et misforhold mellem systemet og dets omgivelser, som det vil have svært ved at tilpasse sig, og som derfor kan føre til indre konflikter (Rundblad 1971, p. 253).

2) Gouldner 1954, pp. 18-22.

gelse at fastlægge disse forventninger (herunder specifikt arbejdernes "hensyns-mønster"), og de forhold, der har indflydelse på dem. Men det er muligt umiddelbart på baggrund af case'en at nå frem til to centrale forventninger i "hensyns-mønstret": 1) At der ikke udføres arbejde ude i byen, når der er arbejdskraft til det i Huset. 2) At der mellem arbejderne og ledelsen skal være enighed om præcise retningslinier for gennemførelse af ændringer i produktionsprocessen, der får konsekvenser for arbejderne.

Det var en overtrædelse af "hensyns-mønstret", at ledelsen lod håndsatsarbejde udføre uden for Politikefs Hus med den begrundelse, at håndsætteriet ikke var konkurrencedygtigt. Den spænding, dette medførte, blev imødegået med, hvad Gouldner kalder "forsvarsforanstaltninger", i dette tilfælde med forhandlinger mellem parterne om, hvordan man kunne rationalisere håndsætteriet og derved undgå at sende arbejde ud.

Forhandlingerne om rationaliseringen var inden for rammen af "hensyns-mønstret", men når ledelsen, mens disse forhandlinger stod på, afskedigede 15 mand, betød det en frustrering af arbejdernes forventninger til ledelsens adfærd. At denne frustrering ikke førte til umiddelbar konflikt skyldes, at spørgsmålet om afskedigelser falder inden for arbejdsgivernes 'ret til at lede og fordele arbejdet', og at konflikter som denne ifølge det arbejdsretslige system er illegitime og vil blive mødt med negative sanktioner. Men da yderligere to håndsættere blev afskediget, følte arbejderne "hensyns-mønstret" så krænket, at de nedlagde arbejdet på trods af, at det er illegitimt.

Efter Gouldners teori er det altså frustrering af forventninger, der fører til gruppespændinger. De forhold, der frustrerer forventningerne i et socialt system, kalder Gouldner trusler eller 'dis-organisations-mønstre'. Det vil i forhold til konflikten på Politiken sige, at vi nærmere må se på årsagerne til, at ledelsen overtrådte "hensyns-mønstret".

Blandt de forhold, Gouldner nævner, kan indgå i 'disorganisationsmønstre', er umiddelbart følgende, der gør sig gældende for konflikten på Politiken. For det første en autori-

tår administration (mangel på hensyntagen til underordnede). For det andet teknologisk innovation (rationalisering i hånd-sætteriet specifikt, og generelt en omfattende rationalisering af hele produktionen, herunder på længere sigt indførelsen af foto-sats og optisk læser). For det tredje markedsforholdene (Politikens økonomisk pressede situation i konkurrencen med Det Berlingske Hus). For det fjerde specifikke gruppeerfaringer (arbejdernes fælles erfaring af, at det kun er ved at stå sammen over for ledelsen, de kan hindre den forværring af deres forhold, den tekniske innovation ellers ville medføre).

Gouldner fremhæver, at "disorganisations-mønstrene" kommer til udtryk i forbindelse med interaktionen mellem grupperne i et socialt system, og i forbindelse med, at gruppernes opfattelse af de grundlæggende værdier ikke er sammenfaldende.

Spændingen i et socialt system mødes nødvendigvis med forsvarsforanstaltninger, siger Gouldner. I konflikten på Politiken kan man sige, at den aftale, parterne nåede frem til, da konflikten blev bilagt, er en forsvarsforanstaltning, hvorved man genoprettede den balancetilstand, der var i forholdet mellem parterne før konflikten, først og fremmest ved ledelsens anerkendelse af arbejdernes "hensyns-mønstre" (de to håndsat-tere blev genantaget).

Når der i det hele taget indgås et kompromis, der bilægger konflikten (forsvarsforanstaltning), skyldes det, at parterne har den grundlæggende fælles værdi, at virksomheden skal overleve, så de fortsat kan opfylde hinandens forventninger (sikre beskæftigelse og sikre profit). Det andet svar, Gouldner giver på, hvorfor spændinger mødes med forsvarsforanstaltninger, er, at grupperne forsvarer deres status positioner. På Politiken følte begge parter, at deres rettigheder blev truet, og det inødegik de hver for sig.

Det ville være for let uden videre, som det ofte er sket, at feje den form for funktionalisme, Gouldner repræsenterer, af bordet. Ved hjælp af hans teori kan man finde frem til mange af de forhold, der fører til en strejke som den på Politiken. Det vil også være fremgået af vores gennemgang.

Udgangspunktet for hans teori er, at et socialt system befinder sig i en tilstand af equilibrium med en funktionel arbejdsdeling, og at forudsætningen for denne ligevægts-tilstand er værdifællesskab mellem grupperne i det sociale system. (Hvis der ikke er fælles værdier, betyder det m.a.o., at der til stadighed er konflikt, og at en tilstand af equilibrium aldrig opnås).

Hvad vil fælles værdier sige? Det giver hverken Gouldner eller nogen andre funktionalister en tilfredsstillende forklaring på. Men det kan udlægges på følgende måde: For at et socialt system skal fungere og tilfredsstille de krav, medlemmerne stiller til det, er det nødvendigt, at der er en funktionel arbejdsdeling. Dvs. at når nogen giver ordrer og andre adlyder ordrer, så er det funktionelt bestemt og accepteret af alle (fælles værdi), fordi det giver medlemmerne som helhed den optimale tilfredsstillelse.

Men blot den mindste smule kendskab til den sociale virkelighed er tilstrækkelig til at indse, at funktionalisternes ligevægtssystem hverken svarer til forholdene i samfundet som helhed eller til forholdene i den enkelte virksomhed. Man kan derimod med rette hævde, at den funktionelle arbejdsdeling (fælles værdi) er et udtryk for det aktuelle styrkeforhold mellem konkurrerende grupper med antagonistiske interesser (løn-arbejde-kapital), at påstanden om fælles værdier er en ideologi,¹⁾ som har den virkning, at den legitimerer bestående samfundsforhold.

Når Gouldner tager sit udgangspunkt i en tilstand af equilibrium, så går han ud fra, at der mellem grupperne på arbejdsmarkedet er fælles grundlæggende værdier. De åbne konflikter, der med mellemrum forekommer (og som for de flestes vedkommende kommer i stand på arbejdernes initiativ, som svar på pres fra arbejdsgiverne) ses derfor karakteristisk nok som 'trusler', der imødegås med 'forsvarsforanstaltninger'. Det er ikke fundamentale konflikter, men 'forstyrrelser', der kan afhjælpes

1) Ideologi er i denne forbindelse anvendt i Marx' betydning af begrebet (Karl Marx: Den tyske ideologi, i Villy Sørensen, red., 1968, pp. 95-97 og 200).

med relativt enkle foranstaltninger, så en ny ligevægtstilstand (med fælles værdier) opnås.

Men talrige undersøgelser af relationerne på arbejdsmarkedet i de vestlige industrisamfund har vist, at arbejdernes og ledelsens interesser er antagonistiske (forenklet udtrykt: jo større profit, desto mindre løn - jo større løn, desto mindre profit), at arbejderne opfatter sig som værende i modsætningsforhold til ledelsen. Og at selv om forholdene på arbejdsmarkedet er rolige, selv om arbejderne ikke reagerer, så opfatter de lige stærkt dette modsætningsforhold.¹⁾ Der er lige så lidt tale om et equilibrium (med fælles grundlæggende værdier mellem grupperne) som i en latinamerikansk bananrepublik (hvor ligevægten opretholdes med terror).

Selv om Gouldners teori var anvendelig til en beskrivelse af en konflikt som den på Politiken, så er den ikke i stand til at give en større forståelse af konflikten på arbejdsmarkedet set i en historisk og socio-økonomisk sammenhæng. En sådan forståelse kan kun opnås, hvis man ser et socialt system som i stadig konflikt, i stedet for ud fra strukturfunktionalisternes ligevægts-system.

Man kan sige, at Gouldners teori (ligesom al anden strukturfunktionalistisk samfundsteori) i virkeligheden ikke er sociologisk, men derimod social psykologisk. Den kan være god til at forklare enkelte individers og små gruppers handlinger, men hvad det er for samfundsstrukturelle forhold, der ligger bag ved disse handlinger, kan den ikke forklare, skønt man med rimelighed kunne forlange, at det måtte være det væsentlige ved en sociologisk teori.²⁾

Vi vil her slutte af med et eksempel fra konflikten i Politikens Hus, der illustrerer et af problemerne i Gouldners teori. Efter denne kan innovation være et af de forhold, der medfører

1) H. Popitz m.fl. 1970, pp. 281-330, S. Lysgaard 1967, Vilhelm Borg 1971.

2) I "Vetenskap som pedagogik" fremhæver Regi Enerstvedt, at man må stille som krav til en videnskabelig teori, at det præciseres, hvilket analyseniveau, den befinder sig på, og at niveauerne ikke sammenblandes, så eksempelvis individuelle fænomener forklares sociologisk eller samfundsmæssige fænomener forklares socialpsykologisk (Enerstvedt 1971, pp. 62-63).

sociale spændinger. Det var bl.a. en af de medvirkende årsager til konflikten på Politiken. Gouldners teori kan ikke lastes for, at den ikke forklarer, hvad innovation er, hvordan den opstår og udvikler sig, for det tilsigter teorien ikke. Men han mener, at den spænding, innovationen medfører, kan fjernes gennem forsvarsforanstaltninger, d.v.s. udbygning af 'organisations-karakteren'.

Innovationen illustrerer en langt mere grundlæggende konflikt, end Gouldner vil erkende. Innovationen er påtvunget virksomhederne af markedsforholdene og har til formål gennem at sænke omkostningerne at sikre profitten, hvilket for de fagligt uddannede typografer betyder, at de bliver overflødiggjort. Derfor reagerer de stærkt, ikke fordi de er reaktionære - imod teknologiske fremskridt, men fordi disse under de nuværende samfundsforhold betyder en forværring af deres sociale situation.¹⁾ Hvis der virkelig var grundlæggende fælles værdier, behøvede de ikke at modsætte sig innovationen, fordi den ville blive gennemført under deres kontrol.

6. Anvendt sociologi og strejker

Den eneste større skandinaviske sociologiske undersøgelse af vilde strejker er den, Bengt Abrahamsson og Walter Korpi foretog for det svenske metalarbejderforbund omfattende vilde strejker inden for metal- og værkstedsindustrien i perioden 1949 til 1967. Korpi stod for analysen af de indrapporterede strejker samt for en større attitydeundersøgelse og undersøgte, hvilke forhold der havde betydning for sandsynligheden for strejker.²⁾ Abrahamsson beskæftigede sig med at analysere år-

1) Keld Schmidt 1972, Robert Doyle 1967.

2) I "Arbetslivet i kriv och förvandling", red. Carsten van Otter, Stockholm 1971, har Korpi udviklet en model for sammenhængen mellem konfliktsandsynlighed og balancen i magtresourcer.

sagerne til konflikterne med baggrund i en analysemodel.^{1) 2)}

Abrahamssons og Korpis undersøgelse er et godt eksempel på anvendt sociologi, hvor konkrete sociale problemer beskrives og analyseres med henblik på at finde frem til foranstaltninger, der kan løse problemerne. Undersøgelsen er også typisk anvendt sociologi på den måde, at den er bestilt af en organisation, og at udførelsen er sket i nært samarbejde med den pågældende organisation, samt at forskerne stiller løsningsalternativer op, som det overlades til organisationerne at tage stilling til.³⁾

Hvis man metateoretisk skelner mellem konsensus- eller strukturfunktionalistiske teorier og tvangs- eller konfliktteorier,⁴⁾ tilhører Abrahamsson og Korpi den konfliktteoretiske skole. De ser ikke konflikter som et sygdomstegn, men mener, konflikt er den naturlige tilstand i et moderne industrisamfund. Af undersøgelsens rapporter fremgår det ikke eksplicit, hvad Abrahamssons og Korpis konfliktteori mere præcist går ud på (det hænger sammen med, at der er tale om anvendt sociologi). Men for Korpis vedkommende kan man i hvert fald i senere bøger finde hans konfliktteori mere klart formuleret. Korpis model for sammenhængen mellem konfliktsandsynlighed og balance i magtressourcer bygger på en antagelse om, at forholdet mellem arbejdere og arbejdsgivere er et udbytningsforhold, der bygger på køb og salg af arbejdskraft, og at: "Ju stærkere arbejtsgi-

-
- 1) Abrahamsson opgiver som kilde Clark Kerr: Industrial Conflict and its Mediation, American Journal of Sociology, pp. 230-45, 1954. Denne artikel af Kerr omhandler imidlertid ingen analysemodel. Derimod kan man finde Abrahamssons analysemodel i den foranstående artikel i AJS, K.G.J.C. Knowles: "Strike-Pronenes" and Its Determinant. Knowles' artikel er genopstrykt i Galenson og Lipset, ed.: Labor and Trade Unionism, 1960.
 - 2) Undersøgelsens resultater er offentliggjort i to stencilerede rapporter: Walter Korpi 1967 og Bengt Abrahamsson 1967. En bearbejdet udgave af rapporterne er foretaget af Sven O. Andersson: Vilda Strejker, Stockholm 1969.
 - 3) For en nærmere diskussion af anvendt sociologi se T.B. Bottomore: Sociology, 1969, pp. 293-319.
 - 4) Bl.a. R. Dahrendorf 1969, pp. 159-63 og John Rex 1970 anvender denne opdeling. Walter Korpi har selv i "Varför strejkar arbetarna" 1971b, pp. 80-81, benyttet denne opdeling og tilsluttet sig konfliktteorien.

varsidans övertag är desto mera exploaterede eller utsugna blir arbetarna".¹⁾ Og at den grundlæggende forudsætning for magt-forskellen er arbejdsgivernes ejendomsret til produktionsmidlerne og deres dermed følgende ret til at lede og fordele arbejdet samt til at antage og afskedige den arbejdskraft, de finder passende.²⁾

Udgangspunktet for Korpi's analyse ligger inden for en marxistisk tradition. Han adskiller sig fra "vulgærmarxismen" i konklusionerne af analysen, hvor han stiller forslag til lovgivningsreformer i stedet for den "totale revolution",³⁾ men understreger, at lighedssamfundet kun kan opnås ved en fuldstændig ændring af det økonomiske system, at man ikke kan opnå lighed uden kamp, at lighed ikke er noget, man får, men noget man må tage. Men nogen præcisering af, hvad dette vil sige, giver Korpi ikke.

Abrahamssons analysemodel opererer med tre sammenhængende årsagstyper til vilde strejker: 1. Underliggende årsager, dvs. øget omfang af akkordarbejde, virksomhedens tiltagende størrelse og upersonlige præg, stigende mængde monotont arbejde. De underliggende årsager må hovedsagelig ses i sammenhæng med den moderne industriproduktions egenskaber og med industriarbejdets organisation. 2. Betingede årsager er f.eks. samfundskonjunkturer, den information arbejderne har om andre strejker, vejret, gruppesammenholdet blandt arbejderne og forhandlingssystemets funktion. De betingede årsager påvirker bl.a. utilfredshedsniveauet og strejkernes antal og omfang. 3. Direkte udløsende årsager kan være skænderier mellem en tidsstudie-mand og en arbejder, utilfredshed med en funktionær og irritation over "skjulte" tidsstudier.⁴⁾

1) W. Korpi 1971b, p. 20.

2) W. Korpi 1971a og 1971b.

3) Korpi's synspunkt om reformer nærmer sig det, André Gorz kalder strukturreform, dvs. reformer, der styrker arbejdernes position, giver dem nye magtbeføjelser og dermed kan danne basis for yderligere erobringer. Se Gorz 1967, p. 13.

4) Abrahamsson 1967, p. 77, Galenson og Lipset 1960, pp. 309-11.

Sammenhængen mellem årsagstyperne kan ses på følgende måde: Uenighed om en akkord kan nok udløse en konflikt, men det er selve akkordsystemet, der er den dybereliggende årsag. Og endelig vil et skænderi om en akkord måske kun udløse en strejke, hvis arbejderne har erfaret, at kolleger på andre virksomheder har reageret med konflikt på lignende situationer (betinget årsag).

Med udgangspunkt i Korpis og Abrahamssons undersøgelse må man i en analyse af strejken på Politiken skelne mellem strejkens underliggende, betingede og direkte udløsende årsager, samt undersøge sammenhængen mellem disse forskellige årsagstyper. Den underliggende årsag er den tekniske og økonomiske udvikling inden for samfundet generelt og avisbranchen specifikt. Denne udvikling har i stigende grad gjort det traditionelt uddannede typografiske personale overflødigt. Det føler sig truet og reagerer derfor med at nedlægge arbejdet, da to typografer afskediges. Afskedigelsen af typograferne er den direkte udløsende årsag. Betinget årsag er typografernes faglige sammenhold: den historisk udviklede fælles erfaring, at kun kollektiv aktion (strejke o.l.) kan forbedre deres forhold og modvirke pres fra arbejdsgiverne.

Den underliggende årsag: den tekniske og økonomiske udvikling, gør sig for Politikens vedkommende gældende på følgende måde: Koncentrationstendensen inden for bladverdenen bevirker, at det største blad i et område (Berlingske Tidende) øger sit forspring til den nærmeste konkurrent (Politiken), der på grund af et stagnerende oplag og en stagnerende annoncemængde får stigende økonomiske problemer. Derfor er det særligt presserende for Politiken at få forbedret rentabiliteten gennem rationalisering.

Abrahamssons og Korpis model er meget anvendelig til beskrivelse af årsagerne til en konflikt som strejken på Politiken. Modellen har den fordel, at analyseniveauerne ikke sammenblandes. Adskillelsen af direkte udløsende og underliggende årsager betyder, at de i modsætning til strukturfunktionalisterne undgår at forklare samfundsmæssige fænomener socialpsykologisk. F.eks. ser de et skænderi mellem en tidsstudie-

mand og en arbejder (den udløsende årsag) som en socialpsykologisk forklaring på en specifik konflikt på en specifik virksomhed. Men som samfundsfænomen forklarer de en sådan konflikt i forhold til samfundsstrukturelle forhold: højt udviklet industri med samleband, akkordsystemer mv. (sociologisk forklaringsniveau). Strejkerne ses ikke som noget isoleret, hvis årsager kun kan findes i virksomhederne, men derimod sættes strejkerne ind i en samfundsmæssig sammenhæng. De understreger dermed, at det ikke er muligt at undgå vilde strejker ved at ændre på interne forhold i virksomhederne (de direkte udløsende årsager), fordi de bestemmes af de strukturelle forhold i det omgivende samfund (de underliggende årsager). Hvordan, hvorfor og hvornår disse udvikler sig, og hvordan det virker ind på virksomhederne, arbejderne og deres organisationer, siger Abrahamsson og Korpis undersøgelse derimod ikke noget om. For at få svar på de spørgsmål er det nødvendigt at placere modellen i en samfundsteoretisk sammenhæng.

Som betinget årsag til konflikten nævnte vi typografernes kollektive bevidsthed, der for de fleste vestlige landes vedkommende synes at være mere udviklet end de andre arbejder-grupper. Denne specielle kollektive bevidsthed er af central betydning til forståelse af konflikten på Politiken og til forståelse af forholdene i trykkeribranchen som helhed. Men hvorfor typografer har en mere udviklet kollektiv bevidsthed, kan man ikke umiddelbart give en tilfredsstillende forklaring på. En undersøgelse af, hvilke forhold, der har forårsaget denne særlige bevidsthed, vil derfor være af stor betydning.

Distinktionen, som Abrahamsson fremhæver, mellem individuelle og kollektive aktioner er ikke så væsentlig i forbindelse med forholdene på Politiken. Men ved at være opmærksom på denne distinktion, når man analyserer forholdene på andre virksomheder, hvor den kollektive bevidsthed ikke er så udviklet som blandt typograferne, undgår man den fejltagelse umiddelbart at slutte, at ingen strejker er lig med industriel harmoni. Hvis den kollektive bevidsthed blandt arbejderne ikke er særlig stor, kan utilfredsstillende forhold ofte komme til udtryk i individuelle aktioner i stedet for i kollektive aktioner.

Abrahamsson opstiller fem hypoteser om, hvilke forhold der fremmer mulighederne for konflikter. Han sammenfatter dem på følgende måde: "Vi kan nu sammanställa de faktorer som enligt våra hypoteser bidrar till att skapa betingelser som är gynnsamma för uppkomsten av vilda strejker. Sådanna betingelser föreligger när a) gruppsammanhållning av en viss grad existerar bland arbetarna, b) konfliktlösningssystemet ses som ineffektivt, vilket i sin tur sammanhänger med att c) arbetarna ser sina valda representanter som ineffektiva och/eller d) parterna inte är ense om legitimiteten hos missnöjesfaktorn; det senare inträffar troligen e) oftare för icke-ekonomiska än för ekonomiska faktorer".¹⁾

Abrahamssons fem hypoteser blev bekräftat af konflikten på Politiken. I jo større udstrækning de forhold, der nævnes i hypoteserne, er til stede, desto større er chancen for, at der opstår konflikt. Og på Politiken var de fleste af de nævnte forhold til stede: Der var et stort fagligt sammenhold, konfliktløsningssystemet var ineffektivt, arbejderne havde tilid til deres repræsentanter, men mellem arbejderrepræsentanterne og virksomhedens ledelse var der uenighed om utilfredshedsfaktorens legitimitet, fordi det drejede sig om ledelsens ret til at lede og fordele arbejdet og ikke blot om højere løn eller lignende økonomiske spørgsmål.

Abrahamssons hypoteser er anvendelige til analyser af konflikter og sandsynligheden for konflikter på specifikke virksomheder. Som forklaring af strejker som samfundsfænomen er hypoteserne derimod utilstrækkelige. Ligesom modellen må hypoteserne sættes ind i en mere præcis og veludviklet samfundsteoretisk sammenhæng.

7. Marxistisk sociologi og strejker I

De fleste økonomer og sociologer, der har beskæftiget sig med arbejdsmarkedsforskning, har i deres teoretiske og deskriptive arbejder bygget på antagelsen om en organisk enhed inden

1) Abrahamsson 1967, p. 92.

for industrien. V.L. Allen¹⁾ kalder det konventionen om industriel harmoni. Alle deltagere i industrien har ét fælles formål, at de er deltagere i en produktionsproces, hvor den ene er afhængig af den anden for at maksimere effektiviteten og dermed også det udbytte, deltagerne får. At der eksisterer to sider i industrien bliver erkendt, men delingen betragtes som funktionel. Mao, industrien kan som den menneskelige krop betragtes som en organisk enhed, og der er derfor en basal gensidig afhængighed mellem de to parter.

Hvordan svarer de faktiske forhold til antagelsen om harmoni mellem parterne i industrien? Allen påviser, at konventionen om industriel harmoni ligger langt fra virkeligheden. Strejkestatistikken viser, at tilbøjeligheden til at strejke er så stor som nogensinde. Der har været en markant stigning i antallet af strejker, men de er nu af kortere varighed end tidligere.²⁾

På trods af at arbejdernes leveforhold er blevet forbedret, på trods af at virksomhederne har indført såkaldte moderne ledelsesformer, er der stadig konflikter. Og det er endda sådan, at anvendelsen af strejkevåbnet er mest almindeligt blandt de bedst betalte arbejdere. Hvis der havde været organisk enhed mellem parterne i industrien, hvis m.a.o. deres grundlæggende interesser var de samme, så ville stigende løn og andre ikke-strukturelle forbedringer føre til en mindsning i omfanget af konflikter.

Strejkeaktioner synes på alle måder at være indbygget (endemic) i kapitalismen, understreger Allen. Det er et historisk fænomen, som har overlevet gennem radikale forandringer i levestandard. "It is a spreading phenomenon which is overcoming all manner of social barriers. Strike action is practised by people in occupations as dissimilar as general labouring and medicine, bricklaying and law. It has defined all prescribed solutions, both prophylactic and punitive. Its historical persistence and its universal characteristics questions

1) Allen 1966.

2) Allen 1966, p. 105.

any assumption which treats strikes as aberrations of a temporary nature or which poses them as being responsive to remedial measures".¹⁾

Ligeegyldigt hvordan man ser på strejker, og hvilke strejker man overvejer, siger Allen, har de altid to fælles karaktertræk. Alle deltagerne er ansatte (employees) og deres aktion er primært rettet mod arbejdsgivere (employers) gennem tilbageholdelse (eller standsning) af arbejdet. Årsagen til strejker må derfor søges i forholdet mellem ansatte og arbejdsgivere. Der må være noget i dette forhold, som medfører en permanent, skønt ikke altid åben, fjendtlighed.

Allen karakteriserer forholdet mellem ansatte og arbejdsgivere på følgende måde: Køberne og sælgerne af arbejde bringes sammen, fordi køberne ejer produktionsmidlerne og behøver arbejdskraft til at kombinere med kapitalen for at skabe profit og fordi sælgerne ikke ejer andet end deres arbejdskraft, som de er tvunget til at sælge for at overleve. Både profitten og arbejdskraftens betaling stammer fra samme kilde: revenue fra salget af varer og tjenesteydelser. Jo mere der går til den ene part (alt andet lige), jo mindre er der til den anden part. Der er fra starten mulighed for strid om fordelingen af det frembragte revenue. Og denne mulighed bliver til sikkerhed af den kendsgerning, at de ansattes nødvendige behov virker som et permanent pres til stigning i prisen på arbejde, og at arbejdsgivernes omkostninger virker som et pres for at holde prisen på arbejde nede. Disse modstridende pres adskiller ubønbørligt de ansattes og arbejdsgivernes økonomiske interesser, og de modstridende interesser kan aldrig forenes uden at fjerne kilden til de pres, som skaber modsætningerne. Adskillelsen af interesserne er med andre ord skabt af den kapitalistiske samfunds struktur og kan kun fjernes, hvis denne struktur forandres grundlæggende. Det er en permanent, universel adskillelse, og det er derfor også de konflikter, adskillelsen skaber.

1) Allen 1966, p. 112.

Konflikten drejer sig om fordelingen af overskuddet, og det er rigtigt, at de to parter har en fælles interesse i at få det samlede overskud af den industrielle aktivitet til at stige, men det ændrer på ingen måde konflikten og gør ikke ansatte og arbejdsgivere til samarbejdspartnere med primære fælles interesser. Konflikten om fordelingen gælder også for den eventuelle stigning, der sker af overskuddet. Hvis produktiviteten stiger, er der ingen generel lov, som garanterer, at den stigning i overskuddet, det skaber, fordeles på en forudbestemt måde. Der er intet andet end pres fra arbejderne, der kan forhindre, at hele stigningen tilegnes af arbejdsgiverne som profit.

Konflikten er ikke mellem lige parter, for det, der skaber den, er den grundlæggende ulighed i fordelingen af produktionsmidlerne. Det overvældende flertal af befolkningen i England er tvunget til at sælge deres arbejdskraft, mens et meget lille mindretal ejer produktionsmidlerne. Konflikten er bygget ind i systemet og bliver bevaret af systemet. Fordelingssystemet fungerer på en måde, der sikrer arbejdsgivernes overlegenhed på markedet og de ansattes underlegenhed.

Klassekonflikt er normen i et kapitalistisk samfund og må tages som en given faktor i enhver analyse af industriel adfærd. Det, der skal analyseres, er ikke eksistensen af konflikt, men den måde konflikt kommer til udtryk, de forskellige former konflikter kan tage, og de forskellige måder de bliver bekæmpet på. Dette betyder, at muligheden for strejker er permanent og uovervindelig. Man kan ikke tale om et eliminere strejkeaktioner med forebyggende eller straffende foranstaltninger. Hvad der kan sættes spørgsmålstegn ved er kun omfanget og intensiteten af strejkerne.

Afsluttende beskæftiger Allen sig med, hvorfor der er en konvention om industriel harmoni, når der hele tiden har været og stadig er konflikter på arbejdsmarkedet. Han mener, at denne konvention har en ideologisk funktion med det formål at legitimere de herskende magtforhold, som strejker er en trussel mod.¹⁾

1) Allen 1966, p. 117.

Den samfundsteori, vi efterlyste i Abrahamssons og Korpis model og hypoteser, præsenteres af V.L. Allen i "Militant Trade Unionism". Allen tilhører metateoretisk den konflikt-teoretiske skole og kan placeres inden for en marxistisk tradition, fordi han tager sit udgangspunkt i det antagonistiske modsætningsforhold mellem lønarbejde og kapital i den kapitalistiske samfundsformation.

Allen præsenterer ikke nogen model til en konkret analyse af strejker. Men han forklarer strejker som samfundsfænomen, dvs. han forklarer, hvorfor der finder strejker sted i et industrielt samfund med privat ejendomsret. Han ser strejken som et historisk fænomen, der hænger sammen med det kapitalistiske samfunds udvikling og understreger, at så længe arbejdskraft købes og sælges som en vare, vil der være modstridende interesser og dermed konflikter mellem køber og sælger.

Den teori, som fremlægges i "Militant Trade Unionism" er imidlertid upræcis på et meget afgørende punkt. Det er ikke i tilstrækkelig grad præciseret, hvem der er 'køber' og 'sælger', og hvad relationen mellem disse indebærer for produktionen. Der mangler med andre ord en præcis klassedefinition. Hos Allen kan det se ud til, at alle ansatte lige fra virksomhedsledere til ufaglærte arbejdere objektivt set tilhører den samme økonomiske klasse, fordi de sælger deres arbejdskraft.¹⁾

Når Allen ikke adskiller forskellige grupper af ansatte, hænger det sammen med, at han ikke anvender begreber som mer-værdi, merarbejde, produktivt-uproduktivt arbejde ved analysen af køb og salg af varen arbejdskraft. En sådan analyse ville i hvert fald have ført til en adskillelse af virksomhedsledere og øvrige ansatte og åbnet mulighed for en større forståelse af udviklingen i den kapitalistiske samfundsformation.

Fordelen ved Allens teori er dens klare påvisning af, at strejker og industriel konflikt er indbygget i det kapitalistiske samfund og kun kan elimineres, hvis dette samfunds struktur ændres. Sammenfattende kan man sige, at selv om Allens teori ikke er anvendelig til en analyse af konkrete strejker som den

1) Allen 1966, pp. 12 og 114.

på Politiken, bidrager den til en større forståelse af strejkerne som samfundsfænomen. Og uden en sådan forståelse er en konkret analyse af en strejke uden større værdi.

8. Marxistisk sociologi og strejker II

Richard Hymans arbejde¹⁾ er på samme måde som V.L. Allens og i modsætning til Abrahamssons og Korpis og Gouldners af ren teoretisk karakter. Men det er en meget nødvendig form for 'kontorsociologi',²⁾ fordi det er et forsøg på at skabe en større forståelse af et vigtigt samfunds fænomen ved at danne sig et overblik over den samlede forskning på området. Hyman tilhører den konfliktteoretiske skole og falder inden for en marxistisk tradition. Hele hans bog former sig som et opgør mod den industrielle sociologi, der bygger på den struktur-funktionalistiske metateoretiske retning. Han afviser videnskabsmandens neutralitet og tager arbejdernes parti.

Vi vil i det følgende meget kort gennemgå de forskellige teorier om strejker, Hyman diskuterer, i forhold til konflikten på Politiken. Fremgangsmåden bliver, at vi først fremsætter teorierne, derefter kommer med Hymans kommentar og endelig sætter dem i forhold til Politiken. Eventuelle særligt interesserede henvises til den mere omfattende gennemgang i vor afslutningsopgave.

Påstand 1: Det er politiske agitatorer og/eller ballademagere, der er årsag til strejker.

Hyman: Det er usociologisk at forklare sociale processer ved individers adfærd. Agitatorer kan kun ses som instrumenter for konflikter, ikke som deres årsag. Denne form for ræsonnement har den ideologiske funktion at bevare myten om industriel harmoni.

1) Richard Hyman: Strikes, London 1972.

2) Dette begreb er så vidt vi er orienteret for første gang anvendt af Hindsbo, Madsen og Wad i "Stofmiljøer", København 1971, p. 11. Selv om begrebet er nedsættende ment, er "Stofmiljøer" et enestående eksempel på 'kontorsociologiens' store værdi. Bogen mangler fuldstændig en teoretisk afklaring.

Politiken: Selv om tillidsmanden opfordrede til arbejdsnedsættelse, kan han kun ses som et instrument for konflikten, der som tidligere beskrevet havde mere dybereliggende årsager (rationaliseringen mv.).

Påstand 2: Årsagen til de fleste strejker er mangelfuld kommunikation (human-relations skolen).

Hyman: Mangelfulde menneskelige relationer er mere symptomer på konflikter end de er disse konflikters årsager. Det er en social-psykologisk forklaring på sociologiske problemer.

Politiken: Mangelfuld kommunikation eller misforståelser spillede en ringe rolle for konflikten på Politiken. Typograferne var udmærket klar over Politikens vanskelige markedssituation. Og ledelsen var og er ikke i stand til at tale arbejderne til at bære de omkostninger, som konkurrencen har påført Politiken.

Påstand 3: Undersøgelser af strejkehyppigheden har vist, at jo mere isoleret en gruppe arbejdere er fra det omgivende samfund (minebyer o.lign.), desto større vil deres tilbøjelighed til at strejke være, fordi isolationen fører til en veludviklet kollektiv bevidsthed.

Hyman: Det er en god forklaring på den ekceptionelle store strejkehyppighed i enkelte områder, men som generel teori falder den: Den kan ikke forklare, hvorfor sådanne ensartede områder kan have meget forskellige strejkefrekvenser.

Politiken: Denne problemstilling er ikke aktuel til forståelse af strejken på Politiken. Men spørgsmålet om typografernes veludviklede kollektive bevidsthed er et parallelt eksempel. Denne særligt udviklede bevidsthed kan forklare, hvorfor typografer mere end andre grupper opfatter sig som værende i konflikt med arbejdsgiverne, men den kan ikke forklare variationer blandt typograferne.

Påstand 4: Tilbøjeligheden til at strejke på en virksomhed hænger sammen med det teknologiske udviklingsniveau. Eller: med det teknologiske udviklingsniveau i forbindelse med de sociale relationer i virksomheden.

Hyman: Den ensidige teknologiske determinisme kan ikke forklare, hvorfor der er forskellige strejkefrekvenser i virksomheder med samme teknologi. Monokausale eksplanatoriske teorier er ikke tilstrækkelige til at forklare den komplekse virkelighed. Og heller ikke de mere raffinerede socio-teknologiske teorier er tilstrækkelige. Fejlen ved begge forklaringsmåder er, at de stopper ved fabriksporten.

Politiken: Det giver en større forståelse af konflikten at vurdere den i forhold til den teknologiske udvikling og dennes sammenhæng med de sociale relationer i produktionen, men det er ikke tilstrækkeligt, fordi konflikten jo netop også var bestemt af forhold uden for Politikens Hus.

Den generelle indvending, Hyman har mod de her nævnte teorier, er, at de stort set betragter strejker som sociale aktioner, der er bestemt af objektive omstændigheder i den sociale struktur, som er uafhængig af individernes mål og motiver. I modsætning hertil mener Hyman, at den sociale struktur og sociale bevidsthed er dialektisk relateret. Det er derfor afgørende for forståelsen af strejker, at man overvejer, hvordan strukturel indflydelse på industrielle konflikter - teknologiske, økonomiske og politiske forhold - er forbundet med de processer, som skaber arbejdernes og virksomhedsledelsernes definitioner af situationen. En sådan overvejelse er også væsentlig i forhold til en undersøgelse af strejken på Politiken.

Hymans gennemgang af spørgsmålet om strejkers rationalitet konkluderer i, at strejker må ses som rationelle handlinger på trods af, at de ofte ved første øjekast ser irrationelle ud. Hyman tager det forbehold, at ren rationel adfærd ikke findes i virkeligheden: der er tale om, at strejker kan være mere eller mindre rationelle, ligesom rationaliteten kan befinde sig på forskellige niveauer. Hyman understreger således, at arbejdernes analyse af situationen kan være mere eller mindre gennemtrængende, dvs. at de kan bevæge sig på et niveau (f.eks. kan være bevidst om den udløsende årsag til en strejke: stramning af en akkord) eller på flere niveauer (f.eks. sætte stramningen af akkorden ind i en større samfundsmæssig sammenhæng).

Spørgsmålet er, hvor rationel strejken på Politiken var? Selv om strejken var spontan, og der ikke på forhånd var fastlagt nogen strategi, var den rationel. Arbejderne var tvunget til at handle hurtigt, fordi ledelsen fyrede to mand, som der var arbejde nok til i huset. At forsøge at forhandle om afskedigelser ville være resultatløst, da en afskedigelse falder inden for arbejdsgivernes ret til at lede og fordele arbejdet. I det nuværende forhandlingssystem har et sådant stridsspørgsmål lav legitimitet. Strejken skal også sættes i forbindelse med typografernes langvarige kamp mod den trussel, den teknologiske udvikling er for deres sociale situation. I dag kunne typograferne i realiteten erstattes af et langt mindre antal tillærte (billigere) arbejdere. Alligevel har typograferne ikke alene kunnet fastholde deres position, men også kunnet forbedre deres forhold. Det må set fra typografernes side være meget rationelt. I en større sammenhæng kunne man sige, at de var reaktionære, fordi de forhindrede fremskridtet. Men det er kun rigtigt, når man går ud fra, at der er et værdifællesskab mellem arbejdere og arbejdsgivere. Typograferne er klar over, at et sådant værdifællesskab er en illusion, de er klar over, at hvis de giver efter, undergraves deres sociale position, så ville de miste deres høje løn og korte arbejdstid m.m.

Hvor højt et rationalitetsniveau, typograferne på Politiken befinder sig på, er svært at afgøre uden en nærmere undersøgelse. Men i hvert fald en del arbejdere ser konflikten på Politiken og dens konkrete årsager i sammenhæng med det fundamentale i den kapitalistiske struktur: køb og salg af arbejdskraften som vare, og det dermed følgende udbytningsforhold.¹⁾

1) En engelsk typografs analyse af typografernes situation viser, at de engelske typografers kollektive bevidsthed kun kommer til udtryk i den faglige kamp, mens de ikke ser sammenhængen mellem denne kamp og den politiske, men nærmest er reaktionære. (R. Doyle 1967).

Hyman understreger i overensstemmelse med Marx og Lenin,¹⁾ at den faglige kamp, som den bl.a. er udtrykt gennem strejker, ikke i sig selv kan føre til samfundsstrukturelle ændringer. Dertil kræves en politisk kamp, dvs. en videreførelse af kampen på et højere niveau.

Ligesom Allen ser Hyman strejken og den industrielle konflikt i en samfundsmæssig sammenhæng, idet han undersøger, hvad han kalder konfliktens hovedkilder. På trods af de mange bestræbelser på at fjerne industrielle konflikter, er dette ikke lykkedes. De må derfor have magtfulde underliggende årsager, siger Hyman. For at finde frem til disse årsager, er det nødvendigt at fortolke de grundlæggende realiteter ved de vestlige samfunds struktur.

Det vigtigste forhold, der må understreges i denne forbindelse, er, at klassesdelingen er indbygget som en fundamental del af et kapitalistisk samfunds struktur. At en sådan klassesdeling er en realitet, benægtes af mange sociologer, men gentagende undersøgelser har påvist, at den er til stede i dag lige så meget som tidligere. Det er en alvorlig fejltagelse som disse sociologer (og de fleste politikere) at se samfundet som stratificeret, hvor forskellene mellem de mange sociale lag m.h.t. indkomstniveau, forbrugsvaner o.l. kun er ubetydelige.²⁾

Indkomstniveau og forbrugsvaner er kun et overfladisk mål på klassesdelingens tilstedeværelse. Men selv om man holder sig til indkomst og forbrug, viser talrige undersøgelser, at klasseskellene ikke er forsvundet. Forskellene i indkomst og livsstil er stadig omfattende. Indkomstuligheden afspejler uligheden i formuefordelingen, der heller ikke er blevet mindre. Og disse uligheder nedarves så at sige. Jo større indkomst og formue ens forældre har, desto større er ens muligheder på alle livets om-

1) Se bl.a. V.I. Lenin: Hvad må der gøres?, København 1949, pp. 40-42 og K. Marx og F. Engels: Det kommunistiske partis manifest i Udvalgte Skrifter I, København 1971, samt "Brevet til Bolte", Udvalgte Skrifter II, pp. 467-68.

2) Blandt disse sociologer kan nævnes Kingsley Davis og Wilbert E. Moore, London 1969, K. Svalastoga og P. Wolf, København 1969, og Gösta Carlsson, Stockholm 1966.

råder, herunder uddannelsessystemet og erhvervslivet, og jo større bliver ens egen indtægt og formue.¹⁾ Men det er kun den ene side af sagen. Det vigtigste er, at formue er magt. Det er ikke blot formue overklassen ejer, men hele produktionssystemet.

Industrien i vort samfund er en kapitalistisk industri, dvs. at industrien for størstedelens vedkommende er privat ejet, og at dens grundlæggende dynamik er at få skabt profit til ejerne. Mens denne lille velhavende minoritet ikke behøver at arbejde, kan det store flertal af befolkningen kun eksistere ved at stille arbejdskraften til rådighed for dem, der ejer produktionsmidlerne.

Det er blevet hævdet, at de vestlige industrisamfund ikke længere er kapitalistiske, fordi det ikke længere er ejerne, men ansatte direktører, som leder virksomhederne.²⁾ Men flere undersøgelser viser, at toplederne for det første er meget velhavende, og at toplederne og ejerne for det andet har samme opfattelse og deler sociale værdier.³⁾ Desuden må det understreges, at stræben efter profit ikke er blevet karakteristisk for det kapitalistiske samfund på grund af ejernes personlige egenskaber, den er et led i dynamikken ved en kapitalistisk økonomi. Hvis tilstrækkelig dividende ikke betales til aktionærerne, vil det blive vanskeligt at rejse flere penge, og faren for en overtagelse vil blive truende. Hvis en virksomhed ikke ekspanderer og fornyer sig lige så hurtigt, som det er almindeligt inden for industrigrenen, vil dens konkurrencedygtighed blive undermineret.

1) Bent Hansen har i "Velstand uden velfærd", København 1969 påvist, at det samme gør sig gældende i Danmark.

2) Se James Burnham 1943. I Danmark har Helge Andersen fremhævet den samme opfattelse i "Hvem ejer Danmark?", København 1966.

3) Se bl.a. C. Wright Mills 1959 og Ralph Milliband 1972. En dansk undersøgelse har givet det samme resultat. Se Erik Jørgen Hansen 1964.

Men denne markedets logik, som tvinger lederne til at stræbe efter profit og størst mulig vækst, kan set fra et menneskeligt synspunkt være ulogisk. Den kan føre til enorme udgifter til luksus kontorpaladser, mens tusinder af familier er hjemløse. Den kan føre til spild af ressourcer og forurening af miljøet for at producere varer, der bevidst er med 'indbyggede fejl', og som forbrugerne ikke har behov for og ikke ville købe, hvis det ikke var for de massive annoncekampagner.¹⁾

1) En lignende analyse er foretaget af André Gorz i "Arbejdsbevægelse og nykapitalisme", København 1967.

Litteratur og kilder

Aaron, Benjamin og K.E. Wedderburn, ed.: Industrial Conflict: A Comparative Legal Survey, London 1972.

Abrahamsson, Bengt: Konfliktkontroll och konfliktlösning. En studie av vilda strejker inom Svenska Metallindustriarbetareförbundet, Stockholm 1967, stencileret.

Aktuelt, december 1972.

Allen, V.L.: Militant Trade Unionism. A Re-Analysis of Industrial Action in an Inflationary Situation, London 1966.

Andersen, Helge: Hvem ejer Danmark?, København 1966.

Andersen, Sven O.: Vilda strejker, Stockholm 1969.

Asplund, Johan, red.: Sociologiska teorier, Stockholm 1971.

Aubert, Vilhelm: Sosiologi, Oslo 1967.

Avisårbogen 1972, København 1973.

Blackburn, R. m.fl., ed.: The Incompatibles: Trade Union Militancy and the Consensus, London 1967.

Borg, Vilhelm: Industriarbejde og arbejderbevidsthed, København 1971.

Bottomore, T.B.: Sociology. A Guide to Problems and Literature, London 1969.

Burnham, James: The Managerial Revolution, London 1943.

Burns, Tom, ed.: Industrial Man, London 1970.

Carlsson, Gösta: Social stratifiering och rörlighet, i Svensk samhällsstruktur i sociologisk belysning, Stockholm 1966.

Coser, Lewis: The Functions of Social Conflict, London 1964.

Dahrendorf, Ralf: Class and Class Conflict in an Industrial Society, London 1969.

Davis, Kingsley og Wilbert E. Moore: Some Principles of Stratification i C. Heller, ed.: Structured Social Inequality, London 1969.

Doyle, Robert: The Print Jungle, i Blackburn m.fl., ed., London 1967.

Due, Jesper og Jørgen Steen Madsen: En avisanalyse: AFTON-BLADET-AKTUELT, København 1969.

Due, Jesper og Jørgen Steen Madsen: Tillidsmanden i klassekampen, København 1972.

Due, Jesper og Jørgen Steen Madsen: Strejken i sociologisk belysning. Et arbejdsnotat, Institut for Kultursociologi ved Københavns Universitet, august 1973, stencileret.

Dunlop, J.T.: Industrial Relations and Industrial Society, i Kerr m.fl., ed., New York 1967.

Enerstvedt, Regi Th.: Vetenskap som pedagogik, Oskarshamn 1971.

Etzioni, Amitai: A Comparative Analysis of Complex Organizations, New York 1961.

Galenson, W. og S.M. Lipset, ed.: Labor and Trade Unionism, New York 1960.

Gorz, André: Arbejderbevægelse og nykapitalisme, København 1967.

Gouldner, Alvin W.: Wildcat Strike. A Study in Worker-Management Relationship, New York 1954.

Griffin, J.I.: Strikes: A Study in Quantitative Economics, New York 1939.

Hansen, Bent: Velstand uden velfærd, København 1969.

Hansen, Erik Jørgen: De administrerende direktørers sociale oprindelse, Sociologiske Meddelelser, 9. serie, 2. hæfte, 1964.

Heller, C.: Structured Social Inequality, London 1969.

Hindsbo, Madsen og Wad: Stofmiljøer, København 1971.

Hyman, Richard: Strikes, London 1972.

Illum, Knud: Den kollektive arbejdsret, København 1964.

Information, december 1972.

Jacobsen, Per: Kollektiv arbejdsret, København 1972.

Kerr, Clark: Industrial Conflict and Its Mediation, American Journal of Sociology, 1954.

Kerr, Clark m.fl., ed.: Union, Management and the Public, New York 1967.

Knowles, K.G.J.C.: "Strike-Proneness" and Its Determinant, American Journal of Sociology, 1954 og i Galenson og Lipset 1960.

Korpi, Walter: Vilda Strejker inom metall- och verkstadsindustrin: En rapport till Svenska Metallindustriarbetareförbundet, Stockholm 1967, stencileret.

Korpi, Walter: Om maktförhållande och motsättningar mellan parterna på arbetsmarknaden, i C. van Otter, red.: Arbetslivet i kris och förvandling, Stockholm 1971a.

Korpi, Walter: Varför strejker arbetarna, Stockholm 1971b.

Land og Folk, december 1972.

Lane, Tony og Kenneth Roberts: Strike at Pilkingtons, London 1971.

Lenin, V.I.: Hvad må der gøres?, København 1949.

Lysgaard, Sverre: Arbeiderkollektivet, Oslo 1967.

Mair, Lucy: An Introduction to Social Anthropology, Oxford 1968.

Malmqvist, Ole, Kurt Francis Madsen og Svend Hansen: Strejker eller voldgift, Albertslund 1968.

Marx, Karl og Frederich Engels: Udvalgte skrifter I & II, København 1971.

Merton, R.K.: Social Theories and Social Structure, London 1968.

Milliband, Ralph: Statsmagten i det kapitalistiske samfund. Oslo 1972.

Miller, D.C. og W.H. Form: Wildcat Strikes, i Kerr m.fl., ed.: 1967.

Mills, C. Wright: The Power Elite, Oxford 1959.

Mills, C. Wright: The Marxists, New York 1962.

Otter, Carsten van, red.: Arbetslivet i kris och förvandling, Stockholm 1971.

Parsons, Talcott: The Structure of Social Action, New York 1937.

Parsons, Talcott: The Social System, New York 1968.

Pedersen, H. Winding: Arbejdsstandsningens økonomiske virkninger, Nationaløkonomisk Tidsskrift, København 1937.

Popitz, H. m.fl.: The Workers Image of Society, i Burns 1970.

Rex, John: Key Problems of Sociological Theory, New York 1970.

Ross, A.M. og P.T. Hartmann: Changing Patterns of Industrial Conflict, New York 1960.

Rundblad, Bengt G.: Talcott Parsons, i Asplund 1971.

Schmidt, Keld: Den moderne storindustri og arbejderbevægelsens krise, i Proletar nr. 3, november 1972, København.

Selltiz, Claire m.fl.: Research Methods in Social Relations, London 1969.

Statistiske Efterretninger.

Statistisk Årbog.

Stinchcombe, A.L.: Constructing Social Theories, New York 1968.

Svalastoga, K. og P. Wolf: Social rang og mobilitet, København 1969.

Sørensen, Villy red.: Karl Marx. Økonomi og filosofi. Ungdomsskrifter, København 1968.

Thomsen, Niels: Partipressen, København 1965.

Thomsen, Niels: Dagbladskonkurrencen 1870-1970, København 1972.

Zetterberg, H.L.: On Theory and Verification in Sociology, Totowa 1965.